

Как бяха създадени „Три фрагмента из балета „Хайдушка песен” на Александър Райчев”

/из непубликуваните „Спомени за моя Учител” от Йовчо Крушев/

През 1981-2 учебна година проф. Александър Райчев беше събрал в класа си четирима ученици по Композиция едновременно: Данко Йорданов – 3-ти курс на НМА, Йовчо Крушев – 2-ри курс, Елза Калъчян /понастоящем - Паносян / - 2-ри курс и Ценко Минкин – тогава в подготвителния клас на Академията. Групата беше малка, но много сплотена и много действена – всеки можеше да я засече навсякъде: на концерти, на лекции, в операта...даже на урок винаги ходехме заедно! Всички бяха добри пианисти, а Елза освен това най-сериозно се занимаваше с пеене. С течение на времето около нас се събраха много приятели – изпълнители и диригенти, на които разчитахме тогава, когато трябваше да се свири и на други инструменти, освен на пиано...

Не съм сигурен как точно родихме идеята, да направим концерт-подарък в чест на 60 годишния юбилей на Ал. Райчев, но помня, че всеки пое ангажимент, да помисли как да направим вечерта по-интересна.

И както често става на тази възраст - захванахме се с организацията отзад-напред. Групата успя да си осигури среща с тогавашния заместник председател на СБК проф. Константин Ганев, които ни обеща залата на съюза, фиксирахме датата при Йосиф Шаулов и така всичко беше готово, даже ни обещаха безплатен афиш....само дето никой не знаеше какво точно ще представим на този тържествен ден....нямахме никаква програма.

Дойде Нова година, зимната ваканция, времето течеше, а датата 09. април 1982г. неумолимо приближаваше.

Тогавашно прочетох някъде, как младият Рахманинов направил подарък на своя кумир Чайковски - преработка за две пиана на „Лебедово езеро” /нямал какво друго да подари горкият/ и му я изпратил за оценка...От тук нататък за мен вече беше ясно, какво трябва да направя. „Хайдушка песен” бе по-популярния балет, а хайдушкия танц го знаехме всички!

Трудно беше да намеря материала – в онези времена на студентите не им беше позволено всичко, както е сега. Днес сме готови да им предоставим всякакви партитури с надеждата, че може някога да ги прегледат случайно, но тогава на студента Крушев категорично отказаха да му дадат партитурата на балета и нямаше на кого да се оплаче човек. Накрая Данко Йорданов ми позволи да ползвам клавира от личната библиотека на майка му – видния балетмайстор Галина Йорданова.

За самата работа над транскрипцията нямам много ясни спомени – беше увлекателно: търсех разнообразни тембри, най-бляскавите щрихи, атрактивни технически прийоми. Експериментирах безкрай, даже по едно

време започнах да преправям текста за изпълнение на осем ръце – не ми достигаше саунд - музиката на Райчев е универсална и дава най-невероятни възможности. Самият той често казваше, че харесва най-много тези свои произведения, ...”които са инспирирани от много силна тема!” И посочваше Симфонията „Той не умира”, балета „Хайдушка песен”, „Прометей”, „Устреми”, Концерта за оркестър” и други. И до сега съм убеден, че ако имам време, мога да седна и да направя трите фрагмента още по-сполучливи като реализация. Да не забравяме, че Чайковски в писмо до издателя Гутхайл прави преработката на Рахманиниев на пух и прах...!?... За момента обаче съзнанието ми бе погълнато изцяло от танца на хайдутите в края на 6-та картина и бях много щастлив.

Щастието свърши, когато един прекрасен ден Данко нахълта в квартирата ми и прогласи, че до концерта остават десетина дни и ако не му дам незабавно нотите, той няма да ми свири второто пиано...Постави ми ултиматум – или да свършвам навреме или излизам от програмата на концерта!

Така необходимостта ме принуди да прекратя работата и в рамките на 24 часа да придам окончателен вид на преработката /за 2 пиана/ точно такава, както изглежда днес.

Ето и програмата на вечерта, както е останала в архивите:

ВЕЧЕР НА УЧИТЕЛЯ ПОСВЕТЕНА НА 60 ГОДИШНИНАТА НА ПРОФ. АЛ. РАЙЧЕВ

Данко Йорданов – Тема с вариации за пиано
 Елза Калъчян - Из цикъла „Закъсняла пролет” за мецосопран, изп.
 Ваня Нинова. Стихове – Ефи Станкова
 Ценко Минкин - „Поема” за пиано
 Йовчо Крушев - Трио за цигулка, виолончело и пиано. Изп. Йосиф
 Радионов, Анатоли Кръстев и автора

След това започваха изненадите. Тайната беше запазена и препълнената зала наистина не знаеше какво да очаква. Справихме се доста добре. Пианата първо пееха, после – гърмяха и нашият учител беше трогнат от подаръците. Публиката /само от професионалисти/ дълго не искаше да ни пусне от сцената. Видни композитори и музиковеци се бяха събрали около проф. Райчев, които си припомняше, как е написал Хайдушкия танц, когато бил само на 16 години! Накрая той се качи на сцената при нас и се обърна към залата с няколко думи, които никога няма да забравя:

„.....не само те /моите ученици/ се обучават при мене! Аз също се уча от тях! БЛАГОДАРЯ ВИ, МОИ УЧИТЕЛИ” !!!

Публиката намери, че всичко това е много мило, ние естествено бяхме страшно поласкани, но едва сега – след толкова години аз отново /за кой ли път!/ разбирам, колко е бил мъдър, колко ПОЧТЕН като педагог и човек моят несравним професор по композиция! Да обучаваш млади, талантиливи хора е истинско щастие – държиш в ръката си пулса на епохата! Райчев е усещал ясно, че влиянието е двупосочно...няма начин да не бъде, това е и естествено, и красиво. Когато студентите не са талантиливи обаче....е, това е друга тема.

Официалната част на тази незабравима вечер завърши по стара традиция в „Скерцото” / ресторантът на СБК/, а неофициалната – продължи до ранни зори в студентската квартира на Росен Идеалов. Групата в пълен състав взе решение, за следващия юбилей да се подготви много по-добре.

Работата над другите два фрагмента – „Нощта” и „Танцът на чорбаджи Симо” продължи наистина доста време. Те бяха изпълнени заедно с готовия вече танц след десет години, но аз доработвах периодично различни епизоди чак до първото издание през 2004 година. Междувременно Трите фрагмента обиколиха света. Дуо Ганеви ги представи и в Япония, където бяха отличени с награда.

За 70 годишнината си проф. Райчев получи още редица подаръци. Този път му поднесохме и текстовете, като се постаряхме да им придадем възможно най-представителен вид – тогава нямаше „Сибелиус”.

Помня, че професорът прегледа моите ноти и заяви: /в характерния си стил/ - „Това е ново произведение ! Утре ми донеси да подпиша една бележка, че се отказвам от авторските права”...Тази бележка аз занесох в агенция Авторско право на ул. „Поп Богомил”. След години агенцията се премести в друга сграда и всякаква документация свързана с моята скромна личност просто изчезна./?/ Изчезна и този любопитен документ, който е показателен за отношението на Райчев към учениците му, както и за цялостната атмосфера, която той създаваше около себе си. Искаше ми се, да съм едва ли не всеки ден на урок, но нямаше как – професорът не понасяше неподготвени и недообмислени домашни. Такива срещи продължаваха по-малко от 60 секунди. Райчев беше зает човек.

И така тези три пиеси, замислени като непретенциозен подарък, заживяха свой собствен живот. Изпълняват ги редица много силни пианисти – Георги Черкин, Лилия Костова, Евгени Ганев, Десислава Радева и много други. Присъстват в репертоара на почти всички клавирни дуа в България, както и на пианисти от ранга на проф. Дора Лазарова. Тъй като постепенно се наложиха в педагогическия и концертния репертоар, след 20 години интензивен живот на сцената, бяха включени в едно от изданията на Националната Музикална Академия – София.

Йовчо Крушев